

Q. D. B. V.
KPITHPION
THΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ
DISPUTATIONE PUBLICA
Auspicante divino Numine &
Superiorum permisso
IN ACADEMIA LIPSIENSI,
D. XXIV. Martii, A. R. S. M. DC. XCVII.

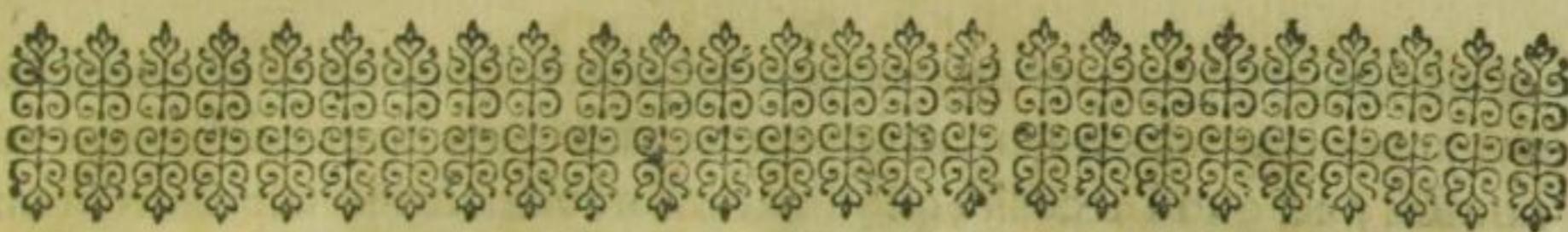
Sub
PRÆSIDIO
M. JOH. GEORG. Abichf/
Koenigseâ-Schwarzb.
Eruditorum Ventilationi
submittit
RESPONDENS
CAROLUS ERNESTUS ALBINUS,
Lochavia-Saxo, SS. Theol. Stud.
H. L. Q. C.

LIPSIAE,
Literis IMMANUELIS TITII.
97.

Coll. diss. A
1, 13

a. I. 13.

Conspectus totius Disputationis.

§. 1. Probatur nos multa scire.
§. 2. In iis, quæ scimus, multa esse falsa, multa vera.
§. 3. Maxime utile esse aliquod Veritatis Criterium.
§. 4. Quidam Philosophi de cōdē sperarunt.
§. 5. Refutantur.
§. 6. Philosophorum de Criterio veritatis sententiæ variæ.
§. 7. 8. 9. Probatur à posteriori clarum & distinctum conceptum esse istud criterium.
§. 10. Probatur idem ex natura mentis.
§. 11. In mente duæ facultates comparantur cum luna.
§. 12. Uti in luna, ita in mente duplex lux, prior obscura imaginationis; posterior clara conceptionis.
§. 13. Refutantur species impressæ & expressæ. | §. 14. Ideæ mentis non sunt concretae.
§. 15. Mens ipsa non efficit ideas.
§. 16. Ideas in Deo adspicimus. Probatur.
§. 17. Hæc sententia Philosopho Christiano digna.
§. 18. Voluntas cum Motu lunæ libratorio comparatur; hæc est iudicium.
§. 19. Cum motu lunæ Periodico comparatur Ratiocinatio.
§. 20. Sensus per se non fallunt, sed occasionaliter.
§. 21. Neque clarus conceptus neque Voluntas per se fallit,
§. 22. Hinc veritatis Criterium clarus & distinctus conceptus.
§. 23. Respondetur ad objectionem non dari errorem.
§. 24. Hæc omnia neque de Theologis, neq; Contingentibus sed necessariis esse intelligenda. |
|---|--|

§. I.

In nos ipsos accuratiōri oculō adspiciamus, multas & varias res nobis esse notas, facile advertemus; quas quæso res nobis sensus repræsentant? quas statim cum lacte materno imbibimus? quas quæso educatores & præceptores à primis annis edocere co-
nāntur? Quas conclusiones nosmetipſi virtute &

A 2

effica-

efficaciâ facultatum mentis ex jam notis concludimus? ut necessariò
vel juvenilem saltem ætatem consecuti multarum rerum debeamus esse
conscii; ad quod accedit, quod naturâ nobis sciendi cupiditas sit im-
plantata, quâ mens nostra curiosa in res ignotas semper fertur, ut nun-
quam scientiâ expleri possit.

§. II.

Quis verò negabit hisce rebus menti nostræ notis & obviis multa
intermixta esse falsa, nobis planè insciis, adeò ut sæpius falsitates pro ve-
ritatibus habeamus atque venditemus. Ponamus nobis ob oculos rusti-
cum ignarum, hic sanè statuit solem esse bipedalem, vel suô pileô non
majorem; negat dari Antipodes; negat terram esse rotundam; sed cre-
dit eam planam; stellas fixas pro minimis habet lucernis; imò cœlum
tandem in terrâ quiescere defendit, & quis omnes talismodi errores re-
censere audeat. Attamen & in hōc rusticō etiam multas deprehende-
mus veritates; scit enim iste, Deum esse colendum; parentes esse hono-
randos; injustè furem alteri aliquid detrahere; certus est, agrum non
ferre fructus, nisi diligenter colatur, & quæ sunt plura hisce similia.

§. III.

Quantum verò toti humano generi commodum accrescat, si ve-
rum à falsô, per aliquod Criterium dignoscere sciat, vix quispiam elo-
qui poterit. Consideremus tantum, quantæ aurifabris sit utilitati, la-
pidem habere lydium, eoque metalla sibi invicem, simillima, diversissima
proponere. Si nullum adesset veritatis Criterium, verum à falsô digno-
sci nequit, nosque de nullâ re certi esse poterimus.

§. IV.

Exstiterunt Philosophi, qui de hoc veritatis Criterio planè despe-
rarunt, hinc etiam docuerunt, nullam esse veritatem. Refert Dioge-
nes Laertius de Vit. Phil. L. IX. Segm. 28. p. m. 579. de Anaxarcho,
quod publicè professus sit: Se ne id quidem scire, quod nihil sciret.
Pariter Cicero Academ. Quæst. L. II. p. m. 1038. Chium Metrodorum
loquentem introducit: Nego, inquit, scire nos, sciamusne aliquid, an
nihil sciamus: Ne id ipsum quidem nescire, aut scire, scire nos: Nec
omnino sitne aliquid, an nihil sit. Idem dogma ab eodem Laertio
Pyrrhoni attribuitur L. IX. in Vit. Pyrrh. Segm. 61. p. m. 580. His an-
umerare possumus Academicos, præcipue Arcesilaum, qui Socratico
dicto:

dicto: se nihil scire, nisi hoc unicum, quod nihil sciret, abutens, id genus orationis, quod Plato tradiderat, per interrogationem & respondionem, ex umbrā in contentiosius certamen primus eduxit, referente Laertio in vitā ejus.

§. V.

Sed veritatem nullus ex mente evellere poterit, nisi contra reclamantem agere conscientiam, & Deum veracissimum deceptorem appellare non erubescat. Multa scimus, quae sunt vera; scimus nos cogitare, scimus Deum esse, scimus partem totō non esse majorem. Objiciunt, nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit in sensu, sensus autem esse fallaces, hinc nihil certi in mente meā esse posse; sciant, in mente multa esse, quae non introiverunt per sensus; per quem sensum cogitatio in mentem pervenit? cū nihil extra mentem sit, quod cogitationis ideam ingerat. Per quem sensum idea Dei in mente meam introiit, cū nulla creatura, creatorem repräsentare valeat. Quod sensuum fallacias attinet, alibi forsitan demonstrabimus, quod ii legitimati minimè fallere possint. Ex quibus patet, dari quidem veritatem, quamvis forsitan in profundō lateat, & non nisi magnā cum attentione eruatur.

§. VI.

Quid hoc criterium sit, quo veritas à falsitate dignoscatur, semper multum à Philosophis disputatum est. Plato, qui suas veritatis ex ideis deducebat, in mente criterium collocabat, putans, sensus tantum mentem excitare ad intuendas ideas à primā creatione impressas. Hinc Cicero de eō profitetur: Plato autem, inquit, omne judicium veritatis, veritatemque ipsani, abductam ab opinionibus, & à sensibus cognitionis ipsius, & mentis esse voluit. Acad. Quæst. L. II. p. m. 1047. Aristoteles, uti in multis Platoni contradicebat; ita etiam ejus ideas labefactare conatus est. Aristotelici verò & mentem & sensus pro veritatis criterio agnoscunt, nam evidentem certamque cognitionem rerum singularium atque sensibilium à sensibus petendam esse: primorum autem principiorum & eorum, quae nullam cum sensibus cognitionem habent, à naturali mentis lumine totam pendere, sensusque ideo interdum veros, interdum falsos, esse, defenderunt. Vide Christ. Thomasii Introd. ad Phil. Aul. c. 5. §. 26. p. m. 113. Stoici Antiquiores licet rectam rationem judicandi instrumentum esse tradi-

derint, tamen plerumque reliqui adstruxerunt de veritate judicandi instrumentum esse comprehensibilem phantasiam, eam videlicet, quæ ab existente proficitur. Conf. Laert. L. VII. Segm. 54. p. m. 398. Hæc phantasia explicante ipso Laertio, differt à phantasmate. Phantasma enim visum animi est, cuiusmodi fit in somniis. Phantasia verò est formæ in animo impressio, hoc est, mutatio. ibid. Segm. 50. p. m. 395. Epicurus omne judicium in sensibus, & in rerum notitiis & in voluptate constituit, teste Cic. loco supra citato. Hinc etiam putavit solem tantum esse, quantus videatur, referente eodem ibidem p. m. 1039. Qui num uti in moralibus sic in his excusari queat, videbimus in conflictu.

§. VII.

Experiamur ipsi, quænam ex his sententiis omnibus sit vera. A posteriori incipiamus, adspicientes multas veras & falsas sententias, & circumspicientes, an in veris aliquam notam vel criterium veritatis deprehendamus, quod in falsis non reperiatur. Prima exempla sint ex Algebra, quæritur cur v. g. $a + b = 3$ & $a + 2b$ per additionem faciat $4 + 3b$: Vel cur $3 + 3$ per additionem dent 6. vel cur omnes partes simul sumtæ non sunt majores totò ipso. Nulla alia assignari poterit causa, quām quod hæc omnia clarè & distincte conceptu concipiamus. Si enim 3 cum relatione ad alia 3 concipiamus, statim concludimus, quod sint æqualia 6. Et ita etiam in reliquis exemplis. Sed ne quis putet, hoc saltem procedere in Mathesi, assumamus etiam exempla ex Jure naturali; sit e. g. thesis: Deus est amandus, iste, qui concipiet, Deum omnia propter se fecisse, facile concludere poterit, quod menti nostræ talem donaverit inclinationem, quæ sese ordinariè ad Deum inclinet. Porrò sit thesis: Alteri nihil est injustè detrahendum. Hic qui perpendit hanc veritatem violatâ, humanam societatem tolli istud nunquam negabit.

§. VIII.

Post mathematica ac moralia exempla etiam periculum facimus in physicis ac metaphysicis. Ponamus thesin: Saccharum non est dulce; quæritur an & hæc concipi possit? sed attende saltem, quod saccharum constet ex particulis spiritualibus, salinis & oleosis, omnibus certò modō figuratis. Perpende porrò, quod hæc particulæ certò modō meam afficiant linguam, & in eâ efficiant id, quod nos dulcedinem nuncupamus. Ex hoc facile videbis, quod dulcedo tanquam

Præbatur
steriori
et distin
conceptu
istud crit
at

quam aliqua qualitas concipi nequeat , multò minus ea saccharo adhæreat. Patet exinde, quod dulcedo nihil aliud sit nisi actio sacchari in lingua mea à mente percepta. Ulterius hanc adspiciamus thesin: Ignis non est calidus. Consideremus, ignem constare ex particulis acutis terreis, quae cum objectam manum attingunt, eam pungunt, quae punctio ad mentem delata calor vocatur. Quilibet videt, haec facilius concipi posse, quam si dicatur, in igne esse qualitatem calefaciendi.

§. IX.

Sed ne putas, etiam falsa concipi posse, assumamus apertè falsa, & circumspiciamus, an conceptio in iis obtineatur. Primum iterum sit ex Arithmeticā. Ponamus à 3 a $\frac{1}{2} x 2 b$ subtrahi debet $4a \frac{1}{2} x 3b$. Nullus erit, qui hoc concipere poterit, Ergo falsum est. Idem esset, ac si dicerem à 4 subtrahi debet 6. Nullus in æternū concipere poterit, quod major numerus à minori subtrahi possit. Non dissimili modō sese res habet in hisce sequentibus: Lineas per centrum circuli ductas sibi non esse æquales. Triangulum esse posse absque tribus angulis. Partem totius toti esse æqualem. Hæc omnia falsa sunt, quia nullō modō concipi possunt. Res eodem modo procedit in physicis & metaphysicis propositionibus: Ex prioribus quis sibi concipiet? Non omnem materiam esse extensam: Fugam vacui frangere evacuatū aëre vasculum? Ex posterioribus quis concipiet? Animam non cogitare, Deum non existere &c. Dari materiam, quæ non sit extensa, est contradic̄tio. Quid sit fuga vacui, & quomodo vasculum frangat, fateor, quod nunquam concipere potuerim. Animam, quæ est substantia cogitans, non cogitare, æquè bene concipitur, ac ea, materia non est extensa. Par est judicium de reliquis. Plura qui de his desiderat, evolvat Medicinam Ment. & Corp. P. II. Sect. I. p. m. 34. seqq.

§. X.

*fides ex
mentis* Sic à posteriori cognovimus clarum & distinctum conceptum esse veritatis criterium, multò verò clarior res evadet, si naturam mentis nostræ penitus adspiciamus. Quamvis conscientiâ simus convicti animam nostram aliquid magnum esse, valdè tamen dubito, an omnia, quorum ista est capax, cognoscamus, imò potius dixerim, paucissima esse, quæ nobis jam sunt nota. Hoc pro certò habemus, quod sit

sit substantia cogitans, h. e. talis substantia, quæ possit concipere, percipere, affirmare, negare, gaudere, dolere, admirari, amare. Hæc & similia quilibet in animâ suâ deprehendet, si propriam velit consulere conscientiam. Nobis impræsentiarum præcipue incumbit, duas ejus maximè notas facultates aliquò modò expendere, quæ, nisi à se invicem benè distinguantur, multis erroribus occasionem dabunt.

§. XI.

Prima est Intellectus, altera est Voluntas. Cùm de animâ nostrâ nullam habeamus ideam, & propterea eandem distincte concipere nequeamus, quippe omnia, quæ hîc affirmantur, per conscientiam affirmantur, nos non iniquè facturos putamus, si simile quodam assumamus, quod nobis has duas facultates aliquò modò repræsentet. Si lunam adspicimus, duas in eâ observamus proprietates, α) lumen β) motum. Puto enim certò certius esse, lunam ut corpus opacum non propriâ sed alienâ luce lucere. Notum quoque esse puto in luna varios motus à Mathematicis observari. Animam si consideramus, duas, ut suprà diximus, in eâ deprehendimus proprietates; prior est intellectus, quô anima nostra apta est ad recipiendas & ad intuendas ideas, quô factô anima nostra quasi lumen accipit, eum in modum, quo lunæ istud objicitur. Altera est voluntas, quam motus lunæ nobis adumbrat; quando enim intellectus aliquam ideam perspexit, tunc sese mens nostra movet, aliquid affirmando vel negando.

§. XII.

Uti duplicem in lunâ lucem observamus, cuius altera est obscura, altera splendens & clara; ita etiam in mente nostrâ & obscuram & claram lucem reperimus. Lux in lunâ obscura est, quæ maxime tempore novilunii apparet; cùm enim luna faciem à sole illustrat ab oculo nostrô avertit, tunc in alterâ facie debilior aliquam lux apparet, quam sine dubiô terra à sole collustrata per radiorum reflexionem efficit eodem modô, quô luna suos radios à sole acceptos in terram mittit. Cum hâc luce nos *lumen imaginationis* in mente nostrâ comparabimus. Sed notandum est, quod hîc loco vocabulô *imaginationis* eô utar sensu, quô celeberr. *Dn. de Tschirnhaus.* usurpavit in Med. Ment. & Corp. Sic enim mens mea à quolibet his expressionibus assueto facilius & sine tædiô capietur. Per-

tinent

tinent verò hūc ideæ , quæ ab objectis externis præsentibus cerebrum ingrediuntur; ut cum e. g. oculus meus arborem adspicit, tunc in oculo arboris imago depingitur, quæ in cerebrum transit, animamque meam excitat, ut de objecto præsenti cogitare incipiat. Ita etiam cum figuram amblygonium, vel parallelogrammum adspicimus, tunc harum figurarum ideæ, uti extra sunt, in cerebrō exprimuntur, atque mens nostra eas præsentes intuetur. Pertinent hūc etiam ideæ imaginatæ, quæ à prioribus desumptæ videntur; hæc licet res longè absentes significant, attamen eas mens ut præsentes considerare potest, ut cum v. g. plantam Americanam, quam nunquam vidimus, nobis repræsentamus, vel cum hanc vel istam personam absentem, quam antea adspeximus, nobis imaginamur. Tandem hūc etiam pertinent omnia, quæ mentem vivide afficiunt, ut cum gaudemus, dolemus, amamus. Dolor &c. afficit quidem animam, sed nullam relinquit imaginem. Omnia, quæ nobis hisce modis recensitis obveniunt, obscuram in intellectu faciunt lucem, & omnia, quæ secundum hæc judicantur, non ita vera sunt, ac ea, quæ clarè & distinctè intelligimus.

§. XIJI.

Alterum, quod in lunâ deprehendimus, cuivis adspicienti ad oculum patet, est istud lumen, quod à sole accipit, cum ejus altera facies huic obversa tota illuminatur, licet à nobis quandoque aliqua pars istius tantum adspiciatur. Huic lumini in mente nostra respondeat istud lumen, quod *Dominus de Tschirnhaus* conceptionem vel intellectum nuncupat, atque ab eodem in rationem, quæ abstracta ab omni materia, & purum intellectum, qui realia considerat, distinguitur confer Medic. Ment. & Corp. Part. II. Sect. II. p.m. 77. *Dn. Malebranche* hoc lumen appellat l' Entendement pur, pures intellctions ou pures perceptions vid. Recherche de la Verité Tom. I. L. I. ch. 4. p. m. 26. Quid verò hoc lumen sit, & in quô consistat, certò determinare difficile videtur. Quidam perhibent, egredi è corporibus imagines, quæ per sensus tanquam per animi fenestras ad cerebrum transeuntes in vi imaginatrici depinguntur, quæ imagines species impressæ vocantur; hâc impressione factâ intellectum percipere & se ad phantasma convertere, atque ex eô aliam imaginem per destillationem quasi exprimere, quæ imagines species expressæ nuncupantur.

pantur. Hoc modō intellectum duplēm constituunt, unum patien-
tem, alterum agentem. Patiens excipit species ex corpore exspa-
tiantes; Agens eas solis instar illustrat, atque spiritales efficit. Hæc
est quorundam sententia de lumine rationis sive intellectus. Nil di-
cam de inutili distinctione intellectus in agentem & patientem; a-
gens enim si cognitionis est capax, omnino confunditur cum patien-
te; adeò ut entia præter necessitatem multiplicentur. Nil dicam de
speciebus è corporibus progradientibus, an sint corpora, (licet spiritus
esse planè repugnet) & an corpus ab aliò corpore possit separari abs-
que diminutione. Nil dicam denique de corporum penetrabilitate,
quæ ex hōc placito necessariò profluit. Sed dicant mihi saltem hu-
jus sententiæ propugnatores, quomodo hæc corpuscula per tubum
opticum visa aliquot centies augeantur, & crescant, ut tanta oculis
nostris appareant? Dicant cur ista corpuscula è longinquò parva, &
è propinquò magna sint? Dicant denique, cur aër gravissimum cor-
pus non etiam talismodi species impressas emittat?

§. XIV.

Has difficultates alii videntes hoc lumen rationis aliò modō
explicare voluerunt, dicentes: Deum omnes ideas in animâ concre-
asse eō tempore, quō ipsam animam creavit. Sed considerans, me
in infinitam multitudinem idearum unius figuræ e. g. trianguli mente
intueri posse, quarum nulla alteri sit æqualis; video, quod conclu-
dendum sit, Deum infinitum idearum numerum cum animâ meâ
creasse, quod credere non possum; cum certus sim, Deum semper fa-
cillimâ viâ procedere, quæ verò hæc sit, infra patebit. Concesso,
Deum menti has ideas concreasse, alia oritur difficultas, quomodo
mens ideis à sensibus repræsentatis ex tantô idearum numerò similes
eligere possit; cum ideæ imaginationis ab ideis puri intellectus
quam plurimum sint diversæ. Consideremus tantum, quanta sit dif-
ferentia inter characteres, quos jam scribo, & inter cogitationes, quæ
istis excitantur.

§. XV.

His animo revolutis, penè dixerim, animam ipsam à Deo po-
tentiam accepisse, hasce ideas fabricandi, quandocunque velit; credo
etiam, Deum, si voluisset, animæ nostræ hanc potentiam donare po-
tuisse, est enim omnipotens. Perpendamus autem spiritu humili-
tatis,

*Deo men
concreta*

*incere
effici*

tatis, an hoc non sapiat aliquam superbiam, si dicamus, omne istud esse spirituali modō in animā, quicquid in orbe visibili deprehenditur, & quicquid modo cognosci potest. Nonne hoc redolet arrogantiā, seipsum sui luminis causam facere? sed me retinent fortiora momenta. Omnes concedunt, ideas esse entia realia, habent enim reales proprietates, si non sunt corporalia, tamen sunt spiritualia. Nobilior virtus requiritur ad entia spiritualia producenda, quam ad corporalia. Homo secundum horum sententiam entia spiritualia, ideas intelligo, profert, ergo in homine nobilior esset virtus, ac in Deō fuit, cum entia corporalia creavit. Nonne hoc sapit superbiam? Objicis, hæc entia non sunt substantiæ spirituales: concedo, interim tamen sunt spiritualia, quia modificationes etiam sunt entia realia. Dicis, hæc ideæ sunt entia minuta & vilia, ac non adeò præstantia ac reliqua entia; scias interim, esse & manere entia spiritualia, & consequenter corporalibus multò præstantiora. Instas, interim ista entia non ab homine creari, sed ex materialibus rebus jam existentibus produci: respondemus: difficilius esse, rem spiritualem ex corpore quam ex nihilō producere, quemadmodum v. g. multò difficilius est, angelum ex aquâ vel igne, quam ex nihilō creare; si ex aquâ spiritus est producendus, requiritur, ut aqua prius annihiletur; si verò ex nihilō producitur, hanc annihilatione non opus est. Siccō pede præteribo, difficillimum esse explicare modum, quō mens nostra has ideas formet, cum nihil habeat, secundum quod istas fingere possit.

§. XVI.

in Deo adhuc. Hæc omnia nemo melius quam *Dn. Malebranche* mente revolvit, hinc satis eleganti & ratione probabilissimā hoc puri intellectus lumen cit. librō T. I. L. 3. ch. 6. p. m. 340. seqq. nobis proposuit. Quam sententiam nuper etiam Generosiss. *Dn. W.H. de Lutti-chau* in suâ *Pansophiâ* Part. II. §. 17. p. m. 171. seqq. clarè & perspicuè delineavit, & quidem in nostrâ linguâ Germanicâ, quam ferè lapidem lydium solidæ alicujus sententiæ appellare vellem. Paucis eorum mentem proponere conabor. Præsupponunt, Deum, cùm mundum creārit, eum prudenter & cum cognitione creasse, adeoque ideas de rebus creatis habuisse. Præsupponunt ulterius: Deum esse omnipræsentem, quod omnes non solum ex ideâ Dei in mente nostrâ

inventa, sed etiam ex revelatione divinâ certissimè probant. Ex quô fluit, mentes nostras esse in Deô, uti corpora nostra in spatiis. Ex his concludunt, mentem nostram quâm optimè Deum ejusque ideæ conspicere posse. Liceat nobis addere tertium præsuppositum, ne hæc sententia aliquem Enthusiasmum inducere videatur, quod scilicet Deus velit, ut mente nostrâ naturaliter tantum ea, quæ ad hanc vitam benè & tranquillè peragendam sunt conducibilia, perspiciamus. Nunc probandum est, quòd Deus etiam voluerit, ut res in ipsô Deô adspiciamus. Certi sumus, Deum omnia prudenter creasse, & consequenter observasse istud notum: quod potest fieri per pauca & modô faciliori, non debet fieri per plura, & modô difficiiliori. Difficilius autem esset, si Deushomines creasset, ut rerum ideæ ipsi producere possent, quâm si eos creasset, ut eas in Deô adspicerent. Uti pictor plantam Americanam, quam nunquam vidit, non pingere potest, ita etiam mens nostra nullam ideam, cuius non habet exemplar, potest producere.

§. XVII.

Si nos ut Philosophos Christianos decet, gerere velimus, *Hæc sententia nescio an ulla sententia nobis unquam dignior esse possit; vix enim ulla erit, quæ nostram cognitionem à Patre luminis dependere magis inculcat, si hæc non est.* Omnia, quæ scimus, à voluntate Dei pendent. Οὐχὶ μανοῖ ἐστὶ πῦρ ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαι τι, ὡς εἰς ἑαυτῶν, αλλὰ ἡ μανία τῆς ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Non idonei sumus ex nobis ipsis ad cogitandum quicquam, velut ex nobis ipsis: sed quod idonei sumus, id ex Deô est. II. Cor. 3 v. 5 Ex quô patet, tantum nos sciare, quantum Deus nobis permittat in seipso adspicere. Et ne forsitan putes, Pauli verba tantum ad Theologica se extendere, evolvas Rom. I. v. 19. ubi expresse dicit, ὁ Θεὸς αὐτοῖς (gentilibus, de quibus sermo est) ἐφανέρωσε. Deus ipsis notitiam manifestavit. Præterea quotidianâ videmus experientiâ, quod si velimus aliquam rem contemplari, multarum rerum ideæ nostræ menti sint præsentes, quod non fieri posset, nisi uno intuitu in Deô multas adspicere valeamus ideæ. Dubito etiam valde, an unquam aliquod abstractum. v. g. genus vel speciem formare possimus, nisi omnes res in Deô intuieremur; Nam cùm v. g. animal in genere adspicimus, nihil est, quod in rerum naturâ isti conceptui respondeat. Tandem omnes in eō

con-

consentiantur, Deum omnia propter se ipsum creasse, ex quo concludimus, non solum amorem nostrum naturalem à Deo nobis impressum, ad Deum tendere; sed etiam nostram cognitionem ad eundem collimare, ut & ea cognoscat aliquid, quod in Deo est. Si Deus mentem faceret propter terram, tunc mens ista terram cognosceret, sed nos Deus propter se ipsum fecit, ergo & Deum ipsum cognoscimus. Quemadmodum dicere possum, nos nihil amare, nisi nobis Deus impressisset amorem ad Deum ipsum se dirigentem; ita eodem jure dico, nos non cognoscere quicquam, nisi Deus nobis donasset cognitionem Deum resipientem. Egregie nobiscum consentit B. Augustinus passim in L. VI. de Musica. Tria docens rerum esse genera: primum eorum, quae sensus cernit & tangit; alterum simile corporalibus, sicuti sunt ea, quae spiritu cogitata imaginamur, sive recordata, vel oblati quasi corpora intuemur. Hæc scilicet ad vim imaginatricem pertinent, quia res etiam absentes nobis exhibemus. Tertium est, ab utroque discretum, quod neque sit corpus, neque habeat similitudinem corporis, sicut & sapientia, quae mente intellecta conspicitur, & in cuius luce de his omnibus veraciter judicatur. Et præcipue de hoc ultimo lumine infit: *oportet animam & regi à superiori & regere inferiorem.* Superior ille solus Deus est, quare intenta in Dominum intelligit aeterna ejus, & magis est, magisque est ipse servus in suo genere per illam &c. l.c.c. V. p. 369. Plura, quam animus erat, de duplice luce rationis protulimus, nunc pergemus ad alterum, nimirum ad motum mentis, sive ad Voluntatem.

§. XVII.

Motus est alterum, quod in lunâ observandum esse diximus, cum quo nunc nostram voluntatem comparare propositum est. Motus lunæ est modificatio ejus, non vero res ab ipsâ lunâ diversa. Voluntas non est res à mente nostra diversa, sed tantum certa ejus modificatio, quia ista apta est, se se ad res ab intellectu consideratas & representatas movere, easque vel affirmare vel negare. Duplîcem in lunâ observant Mathematici motum, quorum alterum libratorium, alterum periodicum appellant; & duplîcem in mente cognoscimus motum, alterum Judicium, alterum Ratiocinationem appellabimus. Prior librationis motus, quô luna uno alteroque motu ab Austro in Boream & viceversam, tunc ab ortu in occasum agitatur, à Cassiano ex lunæ maculis circa ejus margines vel repente apparentibus, vel iterum oculis subducitis demonstratur; ut refert Autor

Phil. V. & N. in Phys. P. II. Diff. II. c. 5. p. m. 383. seq. Huic lunæ motui similis quadantenus est motus mentis, quō ista ex unā re sese in alteram movet, easque vel conjungit, vel disjungit, prout ab intellectu istae sunt conceptæ. In præcedentibus actum est, quomodo res simpliciter concipiuntur, cùm nimirum istarum rerum ideae in Deo adspiciuntur; verum mens in hoc non acquiescit, sed harum rerum relationem considerando sese movet aliquid affirmando vel negando. e. g. Cum concipimus 3. & 4. separatim, nuda est conceptio; sed quando concipimus 3. & 4. cum æqualitate ad 7. tunc fit judicium, tunc enim mens mea 3. & 4. simul sumta 7 esse affirmat. Ita etiam cum concipimus ideam Dei & ideam infiniti, est nuda conceptio; cum vero eas consideramus cum relatione ad se invicem v. g. quod Deus sit infinitus, tunc fit judicium. Parimodò si concipiamus 2 & 2. Est iterum nuda conceptio; sed cum concipimus 2 & 2 cum inæqualitate ad 5. tunc fit judicium, & mens nostra negat, bis duo esse 5. Nec aliter se res habet, cum concipimus magnitudinem solis & lunam; huc usq; est nuda conceptio, sed cum concipimus magnitudinem solis & lunam simul, cum relatione ad se invicem, reperimus inæqualitatem; tunc negat mens nostra, lunam tantam esse, quantus est sol.

§. XIX.

Alter lunæ motus est Periodicus, qui lunæ præter jam nominatum libratorium supervenit. Hic fit, cùm luna intra $27\frac{1}{2}$ dies cursum suum absolvit, & ad istud punctum recurrit, è quō anteā erat egressa. Talis motus etiam nostræ competit menti, nam præter jam memoratum motum judicii, etiam adhuc aliis observatur, qui Ratiocinatio, vel unius ex altero collectio, non inique paissim salutatur. Hæc est tertia mentis operatio; an plures dentur, jam excutere non est animus, sed paucis tantum jam allata explicare. Judicium appellavimus eam operationem, cùm mens unam rem juxta alteram positam, unā cum relatione ad se invicem perpendit; Hoc intellecto haud difficile est intelligere, quid sit ratiocinatio. Hæc non considerat relationem duarum rerum uti judicium; sed relationem relationis duarum, trium, vel plurium rerum attendit, cùm mens ex relatione unā vel pluribus aliam relationem elicit. Exempla rem clariorem reddunt. Primum, ubi ex unā duarum rerum relatione alia exsurgit, sit sequens: $8 - 3 = 5$. ergo $5 = 8 - 3$. Hic inter $8 - 3$ est relatio æqualitatis ad 5. Ex quō fluit, quod 5 etiam sint æqualia $8 - 3$, ut ita non tantum relatio, sed relationis alia relatio attingatur. Ita quoque cum dicimus, Deus est sapientissimus:

est

est relatio inter duas ideas ex quâ profluit: ergo sapientissimus est Deus. Nec aliter se res habet, cùm ex trium rerum duabus relationibus tertia promanat, e. g. $3 + 3 = 6$. & $4 \times 2 = 3 + 3$. ergo $4 \times 2 = 6$. Hic adsunt tres relationes, & ex duabus prioribus tertia promanat; quæ enim unum tertio sunt æqvalia, illa inter se sunt æqvalia. Pari modō seqventi exemplô concludimus: Quicquid relinquit voluptatem animæ, illud est amandum. Atqui virtus &c. ergo est amanda. Exemplum ubi ex pluribus relationibus aliqua ultima enascitur, suppeditabit Algebra. Sit Exemplum, Principem à suis quinque Præfectis certam pecuniæ summam poscere, cuius primus dare debet dimidiā, secundus octavam, tertius decimam, quartus vigesimam partem, & quintus his e omnibus addat 450. imperiales; quæritur, quanta sit summa. Hac operatione, (quàm, quia huc non spectat, studiō omittimus) ritè peractâ, tandem

$$\text{experiemur, quod } \frac{X}{2} = 1000 \quad \frac{X}{8} = 250, \quad \frac{X}{10} = 200 \quad \frac{X}{20} = 100 \quad \& \text{ denique}$$

his partibus omnibus & ultimis 450 simul sumtis, ultima provenit & qualitas hōc modō $\frac{3}{4} \times 450 = 2000$. Quæ summa est desiderata, & ante elaborationem X appellabatur. Omnes enim partes simul sumtæ toti sunt æquales. Eodem modō procedimus in moralibus: Positâ in homine facultate leges intelligendi, positâ etiam facultate sese ad istud, quod intellectus proposuit determinandi, posito denique, quod à nullō in istâ actione impediatur, iste homo jure à legislatore puniri potest, si legem non observet.

§. XX.

Nunc nobis omnino inquirere incumbit, an istud duplex lumen quod intellectum, & iste mentis motus, quem voluntatem nuncupavimus, etiam fallere possint, quamdiu hoc nescimus, tamdiu nihil pro vero habere possumus. Hic ut ordine procedamus, dicendum erit α) de intellectus lumine obscurō sive de ideis per sensum acquisitis; β) de ideis intellectus puri, sive in Deo conspectis; γ) de voluntate; De singulis separatim. Sensus quod attinet per se fallaces esse negamus. Deus summus iste Creator, qui nos neutiquam fallere potest, nobis non dedit facultatem, quæ per se fallere possit. Deus concessit nobis sensus ad corpus nostrum servandum, quō officiō illi quoque adhuc optimè funguntur; præsente igne tactus mihi ejusdem præsentiam notificat, quō cavere possim, ne dolorem

in-

inferat. Si adspicimus lumen, verè istud adspicimus; si edimus herbam amaram, gustus nos statim istius admonet. Si ergè sensibus ad conservationem corporum tantùm uteremur, nunquam nos fallerent; Si verò eosdem ad veritatem investigandam adhibemus, tunc sàpiissime occasionem fallendi suppeditant. Sic cum concludimus, non dari minutissimos vermiculos, quia oculorum acie eos assequi non possimus, fallimur. Vel cum gramen adspicimus, & colorem viridem isti attribuimus, fallimur. Vel, cum aliquis, qui dulcia amat, alium idem facere judicat, fallitur. Sed tunc fallaciæ causa non est in sensibus, sed in iudiciô nostrô malè usurpatô. Eòdem modô se res habet cum imaginatione, & hæc sàpiissimè fallen-di occasionem subministrat. Hoc vel ex eô patet, quod nihil sit in imaginatione, quod non prius fuerit in sensu; v. g. cum equum alatum imaginamur, tunc & equus & alæ in sensibus fuérunt. Unicum hic errorem proferam. Senes opinioni alicui assueti, eam vix relinquere possunt, quia fibrillas in cerebrô certo motui per imaginationem assueverunt. Hinc, juvenis cuius imaginatio à præjudiciis libera facilius veritatem apprehendit quam senex. De passionibus notum est, quod parum vel nihil conceptibilitatis relinquant. Manet propterea, quod supra diximus, ideas sensuum imaginationis & passionum esse lumen obscurum, quò non adeò commode ad rerum essentias explicandas uti possumus.

§. XXI.

Multò clarius lumen in intellectu nostrô purò adspicimus. *Neg. clari-*
cert. tunc
Hoc certum est, quod intellectus pariter occasionalis causa alicujus erroris esse possit. Sic cum quidam putant, materiam non esse in inde finitum divisibilem, nullà aliâ ex causâ quàm ex hæc, quod comprehendere nequeant; quod tamen evidentissimis demonstrationibus evincitur. Vel cum Turcæ generationem æternam Filii Dei negant, eadem ex causâ, quod ratione assequi non possint; vel cum Calviniani omnipræsentiam corporis Christi eadem ex ratione impugnant. Quod omne ex eô profluit, quod nostrum intellectus lumen sit valde limitatum. Sed in eô, quod intellectus noster clare & distinctè concipit, nos minimè fallimur. Deus nobis hanc facultatem concessit, si ea me falleret, *deceptionis culpa in autorem recideret, quod minimè admittere pos-*

possimus, quia in ideâ Dei Deum perfectum intelligimus; fallendi vero voluntas vel malitiam, vel imbecillitatem involvit, quod Dei perfectio-
nem destrueret. Motus mentis seu voluntas eodem modo se habet.
Hæc pariter sèpius errandi occasionem præbet. Hæc quia ferè ad omnes res, & omnia cognoscibilia cum appetitu se extendit, ex uno objecto in aliud volitat, & vix permittit, ut attentionem nostram decenter applicare possimus, quò fit, quod in plurimos prolabamur er-
tores; quò fit, quòd novitatis studiò præoccupati novas sententias nondum clarè & distincte conceptas admittamus; quò fit, quod disciplinæ, quarum principia sunt facillima, non decenter excolantur, licet magnum vitæ nostræ afferant commodum. Attamen voluntas in suâ naturâ considerata fallere nescit, ob easdem rationes, quas jam supra attulimus. Hæc ut è clarius oculis pateant, sequentia sunt ob-
servanda. Deus nobis indidit desiderium ad verum in genere co-
gnoscendum, nos cum huic desiderio applicamus, Deus in se ipso rerum ideas adspiciendas intellectui nostro præbet; tandem idem Deus nobis voluntatem concessit, quæ istud, quod clare conceptum, approbat. Non opus esse censeo, ut hæc probentur, cum & Philosophos & Theologos in hoc consentire sciam. Quapropter certo concludimus neque intellectus lumen, nec voluntatem nos fallere, si modò vo-
luntatis judicium non præcipitare velimus.

§. XXII.

Ex hisce omnibus hactenus allatis sole clarus est, quod suprà diximus: verum criterium esse clarum & distinctum conce-
ptum. Vel ut istud aliis eloquamur verbis: Quicquid ut verum in Deo conspeximus, illud etiam extra mentem nostram certissime ve-
rum esse. Ideæ claræ sunt, quæ menti evidentes ac manifestæ sunt;
quemadmodum clarè aliquod objectum intueri dicimur, cum istud præsens est, atque nos afficit, ut sentiatur; Pari modò nostro intellectui ea idea clara est, quæ ipsi præsens. Distinctæ ideæ sunt, quæ ita præcisæ & ab omnibus aliis diversæ, ut nihil in se contineant, quod attendenti manifestè non appareat. Concipimus res, vel per seiphas,
v. g. Deum, qui menti nostræ est præsentissimus: vel per ideas in spe-
cie sic dictas, ut corpora & eorum proprietates; sic beneficio ideæ ex-
tensionis omnium corporum proprietates concipere possumus: vel

C

per

per conscientiam, uti omnia, quæ de animâ nostrâ scimus: vel denique perconjecturam, uti aliorum hominum animas atque intelligentias, cum v. g. ea quæ in nostrâ animâ deprehendimus, etiam in aliorum animis inveniri judicamus.

§. XXIII.

Sed objicere quispiam posset, hisce omnibus admissis planè nullum in homine esse errorem, quia neque intellectus, neque voluntas nos fallere possit. Sed Respond. Errorem esse veritatis privationem & ex eō provenire, quod intellectu & voluntate non legitimè utamur, h. e. quod nostra voluntas aliquid affirmet vel neget, antequam in intellectu istud clarè & distinctè sit conceptum. Sic cum aliquid secundum obscuras sensuum ideas judicamus. v. g. si ex ideâ solis per oculos nobis adveniente ejus magnitudinem decernimus; hæc sensus idea est obscura respectu illius, quam occasione demonstrationum mathematicarum acquisivimus. Conferri hic potest Renatus des Cartes Medit. IV. per totum. Quô talismodi erroribus præcavere possimus donavit Deus nobis liberum arbitrium, hōc mediante intellectui mandare possumus, ut res in utrâque facie, in omni latere circum circa adspiciat: Hōc mediante voluntatem cohibere possumus, ut nihil neque affirmet, neque neget, antequam intellectus istud clarè & distinctè conceperit. Hinc qui per omnem vitam ab omnibus erroribus immunis esse desiderat, hanc unicam regulam observet; *Nihil judica, nisi quod clarè & distinctè conceperis.*

§. XXIV.

Sed ulterius quasi objicientes audio, quid fiat, si duo eruditî in sententiis sibi invicem contrariantur, & uterque se clare & distincte sententiam suam concepisse, prætendant? an forsan duæ contradictoriæ sententiæ simul possint esse veræ, uti Judæi statuunt? hi enim putant, si in aliquâ re duo Rabbini sibi contradicant, utrumque verum esse. Sed attendant quæso, & sciant α) in homine non tantum esse potentiam & aptitudinem aliquid concipiendi, sed etiam facultatem imaginandi uti supra monstravimus. Hinc sæpius fit, ut plures suas sententias prætextu claræ & distinctæ conceptionis munire vellint, quas tamen si penitus adspiciamus, tan-

tum

tum sunt imaginati. Exemplo sint Aristotelici & Cartesiani in doctrinâ de qualitatibus. Aristotelici docent quod v. g. in malo citreô certa sit qualitas, quæ odor appellatur, quæ ex malô progrediatur atque in naribus sentiatur. Cartesiani è contrariô probant, in malô citreô nullam talismodi esse qualitatem, sed prodire ex eô certas particulas certo modo figuratas, quæ nares nostras attingentes, eas certo modo afficiant atque moveant, quæ à mente percepta actio, odor salutatur; quô fit, ut iste, qui in malô citreô odorem esse confirmat, simul in eô & nares & mentem esse affirmare cogitur. Cujuslibet relinquo accurationi judicio quæ sententia ex his duabus concipi & quæ non concipi possit, sed tantum sit imaginata; quæ verò sententiæ tantum sint imaginatae pro veris haberi nequeunt. β) Advertendum est, quandoque eruditos non sententiis sed saltu verbis dissidere; quod verò dissentire putentur, partim lectorum præjudiciis, partim autorum verbis obscuris adscribendum esse. Lectores præjudiciis præoccupati, quicquid ad alienum sensum inclinare videtur, colligunt, seque in suis opinionibus confirmant. Autores ex sententiis suis mira admiranda & paradoxa facientes, omnia difficillimè proponunt, verbis novis & inusitatis utuntur, vocabulorum significationes non decenter determinant. Hinc est ut Autores optime consentientes pro dissentientibus acerrimis vulgo habentur. γ) Si duo vere eruditi contrarias foveant sententias, statim cogitemus ipsos sine dubio prægnantes dissentendi causas habere; hinc saluberrimum est consilium, ut ipsi eorum sententias concipere studeamus, quô factô alterius error mox etiam patebit. Tandem omnia, quæ hactenus de clarâ & distinctâ conceptione adduximus, neutquam ad Theologiam, multo minus ad mysteria applicanda esse putamus. In his etenim nullam evidentiam desiderare possumus, hic sufficere potest, quod claram consequentiæ rationem habere queamus. Neque hæc de rebus contingentibus intelligenda esse volumus; historiæ enim, ritus, jura particularia, consuetudines, linguae &c. non nisi à voluntate hominum dependent. Sed hæc omnia non nisi in rebus necessariis procedunt, h. e. in rebus, quæ per suam naturam & per voluntatem Dei sunt inmutabiles: ut sunt res spirituales, universales, idea perfectionis, res materiales, extensio cum omnibus proprietatibus. Sic

e g.

e. g. impossibile est, ut triangulum non habeat tres angulos, ut circulus non sit rotundus, ut Deus non existat, ut anima nostra non cogitet. Plura essent adjicienda & præcipue exempla contradictiarum sententiarum, & monstrandum, quomodo altera concipi, altera verò nequeat ; Sed brevitatis studiō hæc & alia alii occasione excutienda relinquimus. Jam concludimus dicentes

S. D. G.

PARADOXA.

I.

Possibile est ut in judicio extremo quidam v. g. die Sabbathi, quidam die solis resurgent.

II.

Etiam tenacissimus papista absque dispensatione Papæ die Veneris carne vesci potest.

III.

Licet duo homines & eodem momento & loco nati sint, tamen possibile est ut alter alterum ætate multis mensibus vel etiam annis superet.

Coll. diss. A. 1, misc. 13